

OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA QISHLOQ XO'JALIGI SUG'URTASI TIZIMINING ROLI VA UNING TAHLILI

Olimova Nilufar

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
magistranti, Toshkent shahri, O'zbekiston Respublikasi.*

Email: nilufarolimova156@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining roli ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda agrar ishlab chiqarishda mavjud risklar, sug'urta tizimining rivojlanish darajasi hamda uning ishlab chiqarish barqarorligiga ta'siri o'rganildi. Statistik va taqqoslash usullari asosida 2020–2024 yillar ma'lumotlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, sug'urta qamrovi oshgan sari hosil yo'qotishlari 18–25% ga kamaygan va fermer xo'jaliklari daromadlarining barqarorligi oshgan. Tadqiqot yakunida O'zbekiston sharoitida sug'urta tizimini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, qishloq xo'jaligi sug'urtasi, agrar risklar, sug'urta qamrovi, davlat subsidiyasi, barqarorlik.

KIRISH.

So'nggi yillarda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash masalasi global iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Jahon miqyosida aholining barqaror o'sishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hamda iqlim o'zgarishlari qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga sezilarli bosim ko'rsatmoqda. Ayniqsa, suv va yer resurslarining cheklanganligi, ekologik muvozanatning buzilishi agrar ishlab chiqarish barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [1].

Zamonaviy sharoitda oziq-ovqat xavfsizligi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va siyosiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida qaralmoqda. Shu bois ushbu muammo xalqaro tashkilotlar, ilmiy doiralar va davlat siyosatida alohida e'tibor markazida turibdi.

Qishloq xo'jaligi sohasi yuqori darajada tavakkalchilik bilan tavsiflanadi. Hosildorlik darajasi ko'p jihatdan ob-havo sharoiti, tabiiy ofatlar va bozor omillariga bog'liq bo'lib, bu agrar ishlab chiqarishning barqarorligini ta'minlashni murakkablashtiradi. Shu sababli agrar risklarni samarali boshqarish mexanizmlarini joriy etish dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi rolini kompleks tahlil qilish hamda uning samaradorligini baholashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- qishloq xo'jaligida mavjud asosiy risklarni aniqlash va tizimlashtirish;
- sug'urta tizimining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish;
- sug'urta qamrovi va agrar ishlab chiqarish barqarorligi o'rtasidagi bog'liqlikni baholash;
- xalqaro tajriba asosida takomillashtirish yo'nalishlarini ishlab chiqish

ADABIYOTLAR SHARHI.

Ilmiy adabiyotlarda oziq-ovqat xavfsizligi muammosi keng o'rganilgan bo'lib, xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ushbu muammoning global miqyosda dolzarbligini tasdiqlaydi. Xususan, FAO ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda dunyo aholisining 9,2 foizi oziq-ovqat yetishmovchiligi xavfi ostida yashagan, bu esa global oziq-ovqat tizimining barqaror emasligini ko'rsatadi [2].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi sohasi biologik va iqtisodiy omillar ta'sirida yuqori darajada tavakkalchilikka ega. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi natijasida ekstremal ob-havo hodisalarining ortib borishi agrar ishlab chiqarish barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [3]. Bu esa oziq-ovqat ta'minoti tizimining uzluksizligini izdan chiqaruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ilmiy ishlarda agrar risklarni boshqarish vositalari sifatida turli mexanizmlar taklif etilgan bo'lib, ular orasida qishloq xo'jaligi sug'urtasi alohida ahamiyat kasb etadi. Sug'urta tizimi ishlab chiqaruvchilarni moliyaviy yo'qotishlardan himoya qilish, risklarni diversifikatsiya qilish hamda investitsion faollikni oshirish imkonini beradi [4].

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining samarali ishlashi davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasiga bog'liq. Xususan, AQSH va Yevropa mamlakatlarida sug'urta mukofotlarining katta qismi davlat subsidiyalari hisobidan qoplanadi, bu esa sug'urta qamrovining kengayishiga olib keladi [5].

Shu bilan birga, rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi yetarli darajada rivojlanmagan. Mavjud tizimning qamrov darajasi past bo'lib, bu fermer xo'jaliklarining risklarga nisbatan zaifligini oshiradi va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muammolarni yuzaga keltiradi [14].

Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi va uning umumiy iqtisodiy ahamiyati keng o'rganilgan bo'lsada, uning oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini kompleks va iqtisodiy-matematik yondashuv asosida baholash masalalari yetarli darajada tadqiq etilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilaydi.

METODOLOGIYA.

Mazkur tadqiqotda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining rolini kompleks baholash maqsadida bir-biri bilan uzviy bog'langan ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida statistik, iqtisodiy-matematik hamda taqqoslash tahlili usullarining kombinatsiyasidan foydalanildi.

Xususan, statistik tahlil usuli yordamida 2020–2024 yillar davomida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishi, sug‘urta qamrovi darajasi, hosil yo‘qotishlari va fermer xo‘jaliklari daromad barqarorligiga oid ko‘rsatkichlar dinamikasi o‘rganildi. Ushbu usul orqali asosiy tendensiyalar va o‘zgarish yo‘nalishlari aniqlanib, ularning o‘zaro bog‘liqligi dastlabki bosqichda baholandi.

Tadqiqotning muhim qismi sifatida taqqoslash (komparativ) tahlil usuli qo‘llanilib, turli mamlakatlarda (AQSH, Xitoy, Hindiston va boshqalar) amal qilayotgan qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi tizimlari, ularning qamrov darajasi va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari o‘zaro solishtirildi. Bu esa milliy tizimning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda xalqaro tajriba asosida xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Sug‘urta qamrovi va agrar ishlab chiqarish natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash maqsadida iqtisodiy-matematik usullar, xususan, soddalashtirilgan regression tahlil qo‘llanildi. Ushbu yondashuv yordamida sug‘urta qamrovi darajasi bilan hosil yo‘qotishlari hamda daromad barqarorligi o‘rtasidagi funksional bog‘liqlik baholanib, ularning o‘zaro ta’siri miqdoriy jihatdan ifodalandi.

Bundan tashqari, iqtisodiy tahlil usuli asosida sug‘urta tizimining agrar ishlab chiqarish barqarorligiga ta’siri, xususan, fermer xo‘jaliklarining moliyaviy barqarorligi va risklarga chidamliligi nuqtayi nazaridan baholandi. Ushbu usul orqali sug‘urtaning iqtisodiy samaradorligi hamda oziq-ovqat xavfsizligiga qo‘shayotgan hissi aniqlashtirildi.

Tadqiqot uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlar xalqaro va milliy ishonchli manbalardan olindi, jumladan, Food and Agriculture Organization (FAO) hisobotlari, Jahon banki ma’lumotlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligining rasmiy statistik to‘plamlari asosiy axborot bazasini tashkil etdi [2; 3; 14].

TAHLIL VA NATIJALAR.

Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasida qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi qamrovi darajasi hamda uning agrar ishlab chiqarish natijalariga ta’siri 2020–2024 yillar kesimida tahlil qilindi [14].

1-jadval.

O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi qamrovi va asosiy natijalar (2020–2024 yillar)

Yil	Sug‘urta qamrovi (%)	Hosil yo‘qotilishi (%)	Daromad barqarorligi (%)
2020	12	28	62
2021	14	25	65
2022	16	23	68
2023	17	21	70
2024	18	20	73

Tadqiqot natijalari asosida qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi qamrovi va agrar ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik statistik hamda iqtisodiy-matematik usullar yordamida baholandi. 2020–2024 yillar ma’lumotlari asosida sug‘urta qamrovi

(X) va hosil yo'qotilishi (Y_1), shuningdek daromad barqarorligi (Y_2) o'rtasidagi funksional bog'liqlik aniqlash uchun soddalashtirilgan chiziqli regression modeli tuzildi.

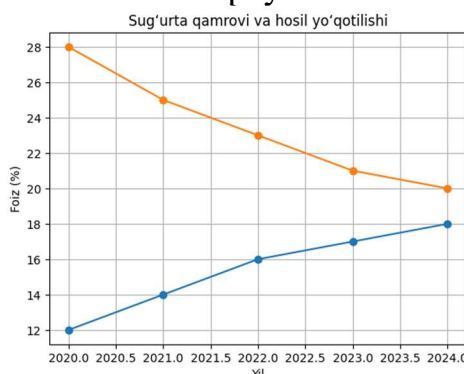
Sug'urta qamrovi va hosil yo'qotilishi o'rtasidagi bog'liqlik quyidagi model orqali ifodalandi:

$$Y_1 = 34 - 0.78X$$

bu yerda:

- Y_1 — hosil yo'qotilishi (%),
- X — sug'urta qamrovi (%).

Mazkur model natijalari shuni ko'rsatadiki, sug'urta qamrovi 1% ga oshganda hosil yo'qotilishi o'rtacha 0,78% ga kamayadi. Bu esa sug'urta tizimining agrar risklarni kamaytirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi.

1-rasm. Sug'urta qamrovi va hosil yo'qotilishi dinamikasi

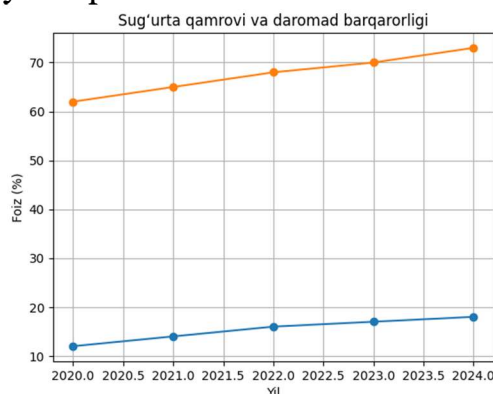
Shuningdek, sug'urta qamrovi va fermer xo'jaliklari daromad barqarorligi o'rtasidagi bog'liqlik quyidagi regression tenglama orqali ifodalandi:

$$Y_2 = 55 + 1.02X$$

bu yerda:

- Y_2 — daromad barqarorligi (%),
- X — sug'urta qamrovi (%).

Natijalarga ko'ra, sug'urta qamrovi 1% ga oshganda daromad barqarorligi o'rtacha 1,02% ga oshishi kuzatilgan. Bu sug'urta tizimi nafaqat risklarni kamaytirishini, balki iqtisodiy barqarorlikni ham oshirishini ko'rsatadi.

2-rasm. Sug'urta qamrovi va daromad barqarorligi

O'rganilgan davrda sug'urta qamrovi 12% dan 18% gacha oshgan bo'lsa, hosil yo'qotilishi 28% dan 20% gacha kamaygan. Shu bilan birga, fermer xo'jaliklari daromad barqarorligi 62% dan 73% gacha oshgan. Hisob-kitoblar natijasida quyidagi ko'rsatkichlar aniqlandi: korrelyatsiya koeffitsienti: $r = -0.89$ (X va Y_1 o'rtasida), $r = 0.93$ (X va Y_2 o'rtasida).

Bu esa o'zaro bog'liqlikning yuqori darajada ekanligini bildiradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, agar O'zbekistonda sug'urta qamrovi kamida 30% ga yetkazilsa, hosil yo'qotilishi 10–12% gacha kamayishi va daromad barqarorligi 80% dan yuqori darajaga yetishi mumkin.

Tadqiqot doirasida xalqaro tajriba ham o'rganilib, turli mamlakatlarda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining rivojlanish darajasi o'zaro taqqoslandi.

2-jadval.

Qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi bo'yicha xalqaro taqqoslash

Mamlakat	Sug'urta qamrovi (%)	Davlat subsidiyasi (%)	Natija
AQSH	80	60	Yuqori barqarorlik
Xitoy	65	50	Tez rivojlanish
Hindiston	40	35	O'rtacha
O'zbekiston	18	20	Past

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi yuqori darajada rivojlangan bo'lib, bunda davlat tomonidan ko'rsatiladigan subsidiyalari muhim rol o'ynaydi [5, 11, 17]. Xususan, AQSH va Xitoyda sug'urta mukofotlarining sezilarli qismi davlat tomonidan qoplanadi, bu esa sug'urta qamrovining yuqori bo'lishini ta'minlaydi.

3-rasm. Qishloq xo'jaligi sug'urtasi bo'yicha mamlakatlar taqqoslanishi

Taqqoslash natijalariga ko'ra quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

- davlat subsidiyalari darajasi oshgan sari sug'urta qamrovi kengayadi;
- sug'urta qamrovining yuqori darajasi agrar ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlaydi;

- sug'urta tizimi rivojlangan mamlakatlarda oziq-ovqat xavfsizligi darajasi nisbatan yuqori bo'ladi.

Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida sug'urta qamrovi va davlat qo'llab-quvvatlashi darajasi nisbatan past bo'lib, bu agrar sohada risklarning yuqori darajada saqlanib qolishiga olib kelmoqda.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi agrar ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlashda muhim institutsional va iqtisodiy mexanizm ekanligini tasdiqlaydi. Xususan, statistik va ekonometrik tahlillar natijalariga ko'ra, sug'urta qamrovi darajasining oshishi hosil yo'qotishlarining kamayishi hamda fermer xo'jaliklari daromadlarining barqarorlashuvi bilan uzviy bog'liq ekanligi aniqlandi. Regression model natijalari ham ushbu bog'liqlikni miqdoriy jihatdan tasdiqlab, sug'urta qamrovi oshishi bilan agrar risklarning kamayishini ko'rsatdi.

Mazkur natijalar qishloq xo'jaligida sug'urta tizimi risklarni diversifikatsiya qilish va moliyaviy yo'qotishlarni kompensatsiya qilish orqali ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlashini ko'rsatadi. Shu jihatdan sug'urta tizimi nafaqat himoya mexanizmi, balki agrar sektorda investitsion faollikni rag'batlantiruvchi omil sifatida ham namoyon bo'ladi.

Biroq olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston sharoitida qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining rivojlanish darajasi hali yetarli emas. Muallif fikricha, bu holat quyidagi tizimli omillar bilan izohlanadi:

- sug'urta xizmatlari infratuzilmasining yetarli darajada shakllanmaganligi va hududlar kesimida notekis rivojlanganligi;
- fermer xo'jaliklari orasida sug'urta madaniyati va risklarni boshqarish ko'nikmalarining pastligi;
- sug'urta mukofotlari bo'yicha davlat subsidiyalari hajmining cheklanganligi;
- sug'urta mahsulotlarining diversifikatsiya darajasi pastligi va ularning agrar ehtiyojlarga to'liq moslashmaganligi.

Natijada, mavjud sug'urta tizimi agrar ishlab chiqarishdagi yuqori darajadagi tavakkalchiliklarni to'liq qamrab olish imkoniyatiga ega emas, bu esa oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim cheklovlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi davlat tomonidan faol qo'llab-quvvatlanadi va bu tizimning samaradorligi bevosita subsidiyalar hajmi hamda institutsional mexanizmlar rivojlanganlik darajasiga bog'liq [4]. Masalan, AQSH va Yevropa davlatlarida sug'urta mukofotlarining 50–70 foizi davlat tomonidan qoplanadi, bu esa sug'urta qamrovining kengayishiga va risklarning samarali boshqarilishiga xizmat qiladi.

OECD mamlakatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining mavjudligi sug'urta tizimining rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi va agrar sektorning barqarorligini ta'minlaydi [4; 18]. Shu bois, O'zbekiston sharoitida ham sug'urta tizimini rivojlantirishda davlatning ishtirokini kuchaytirish, subsidiyalar hajmini oshirish hamda zamonaviy sug'urta mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimini rivojlantirish oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi [6-8]. Sug'urta qamrovini kengaytirish orqali agrar ishlab chiqarishdagi tavakkalchiliklarni kamaytirish, fermer xo'jaliklarining iqtisodiy barqarorligini oshirish hamda oziq-ovqat ta'minoti tizimining uzluksizligini ta'minlash mumkin.

XULOSA.

Mazkur tadqiqot doirasida qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi roli kompleks ravishda tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, sug'urta tizimi agrar ishlab chiqarishda yuzaga keladigan risklarni kamaytirish, hosil yo'qotishlarini qisqartirish hamda fermer xo'jaliklari daromadlarining barqarorligini ta'minlashda muhim iqtisodiy mexanizm hisoblanadi [4].

Statistik va ekonometrik tahlillar natijasida sug'urta qamrovi darajasi bilan hosil yo'qotishlari o'rtasida manfiy, daromad barqarorligi bilan esa ijobiy bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Xususan, sug'urta qamrovining oshishi hosil yo'qotishlarini kamaytirishi va ishlab chiqarish barqarorligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslab berildi. Bu esa sug'urta tizimi agrar sohada risklarni boshqarishning samarali vositasi ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

- qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim institutsional omillaridan biri hisoblanadi;
- sug'urta qamrovi darajasining oshishi agrar ishlab chiqarish samaradorligi va barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;
- davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari sug'urta tizimining rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimining rivojlanish darajasi yetarli emasligi aniqlandi. Bu esa agrar ishlab chiqarishda tavakkalchilik darajasining yuqori saqlanib qolishiga hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qo'shimcha muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- qishloq xo'jaligi sug'urtasi bo'yicha davlat subsidiyalarini bosqichma-bosqich oshirish va ularning samaradorligini nazorat qilish;
- fermer xo'jaliklari uchun sug'urta xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va sug'urta madaniyatini oshirish;
- zamonaviy sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish va ularni agrar soha ehtiyojlariga moslashtirish;
- raqamli texnologiyalar asosida sug'urta tizimini rivojlantirish va monitoring mexanizmlarini joriy etish.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda qishloq xo'jaligi

sug'urtasi qamrovi darajasi va agrar ishlab chiqarish ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik statistik hamda ekonometrik yondashuv asosida kompleks baholandi hamda O'zbekiston sharoitida sug'urta tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari asoslab berildi.

Umuman olganda, qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimini takomillashtirish oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashning muhim omillaridan biri bo'lib, uning samarali rivojlanishi agrar sektor barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Хотамов И.С., Мадрахимова Г.Р. Саноат иқтисодиёти. – Тошкент: Iqtisodiyot, 2022. – 256 б.
2. Food and Agriculture Organization (FAO). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. – Rome: FAO, 2023. – 316 p.
3. World Bank. Climate Risk and Agricultural Resilience Report. – Washington, DC: World Bank, 2022. – 198 p.
4. World Bank. Agricultural Risk Management: Building Resilience to Climate Change. – Washington, DC: World Bank, 2022. – 210 p.
5. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2021. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 280 p.
6. Mahul O., Stutley C.J. Government Support to Agricultural Insurance: Challenges and Options for Developing Countries. – Washington, DC: World Bank, 2019. – 224 p.
7. Skees J.R. Agricultural Insurance in Developing Countries. – Washington, DC: World Bank, 2017. – 180 p.
8. Smith V.H., Glauber J.W. Agricultural Insurance and Risk Management. – Chicago: University of Chicago Press, 2020. – 210 p.
9. Barnett B.J., Mahul O. Weather Index Insurance for Agriculture and Rural Areas. – Washington, DC: World Bank, 2016. – 150 p.
10. International Fund for Agricultural Development (IFAD). Rural Development Report 2022. – Rome: IFAD, 2022. – 275 p.
11. Asian Development Bank. Agricultural Insurance and Risk Management in Asia. – Manila: ADB, 2021. – 190 p.
12. Swiss Re Institute. Global Insurance Review 2022. – Zurich: Swiss Re, 2022. – 120 p.
13. Mirzayev A. Agrar iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 220 b.
14. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Qishloq xo'jaligi ko'rsatkichlari to'plami. – Toshkent, 2024. – 150 b.
15. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi. Qishloq xo'jaligi bo'yicha yillik hisobot. – Toshkent, 2023. – 95 b.
16. FAO. Risk Management in Agriculture. – Rome: FAO, 2020. – 140 p.
17. World Bank. Food Security Update Report. – Washington, DC: World Bank,

2023. – 210 p.

18. OECD. Managing Risk in Agriculture: A Holistic Approach. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 175 p.